

In: Van Dale Basiswoordenboek NGT

Eds. Trude Schermer en Corline Koolhof.

Van Dale/Utrecht. 2009, p. 16-24

Inleiding

De Nederlandse Gebarentaal

Trude Schermer

Gebarentalen zijn talen

De eerste vraag die gesteld wordt door mensen die in aanraking komen met gebarentalen is: 'Waarom zijn gebarentalen niet internationaal hetzelfde? Wat een gemiste kans!' Maar waarom zouden gebarentalen overal hetzelfde zijn? Omdat het visuele talen zijn? Omdat het talen zijn die door dove mensen gebruikt worden? Waarom zijn gesproken talen dan niet overal hetzelfde? Die worden toch door allemaal horende mensen gebruikt? Voor veel mensen is het logisch dat er geen universele gesproken taal is: iedereen spreekt nu eenmaal een andere taal. Dat is de kern van het antwoord: gebarentalen zijn talen die zijn ontstaan daar waar mensen behoefte hadden om met elkaar te communiceren. Elke taalgemeenschap ontwikkelt zijn eigen woorden en gebaren voor begrippen en in elke taalgemeenschap ontstaan er afspraken over de betekenis van de woorden en gebaren. Er is geen relatie tussen de mate waarin gebarentalen van elkaar verschillen en de mate waarin gesproken talen in diezelfde landen overeenkomsten of verschillen vertonen. Zo zijn er grote verschillen tussen de Britse Gebarentaal (bsl) en de Amerikaanse Gebarentaal (asl), en tussen de Nederlandse Gebarentaal (ngt) en de Vlaamse Gebarentaal (vgt).

Een belangrijk kenmerk van taal is dat ze bestaat uit bouwstenen en dat die bouwstenen op een bepaalde manier samengevoegd kunnen worden tot grotere gehelen. De kleinste bouwstenen in gesproken talen zijn klanken (fonemen) die zelf geen betekenis hebben, maar wel betekenisonderscheidend zijn. Zo betekenen de klanken 'd' en 'b' op zichzelf niets, maar zorgen ze wel voor het betekenisonderscheid tussen 'door' en 'boor' in het Nederlands.

De manier waarop bouwstenen samengevoegd kunnen worden is niet willekeurig: er zijn regels voor. Het systeem van regels noemen we een grammatica. Iedere taal bestaat uit een beperkt aantal fonemen. Daarmee kan een oneindig aantal combinaties gemaakt worden, wat kenmerkend is voor alle talen.

Uit schriftelijke bronnen weten we dat van oudsher mensen die doof geboren zijn (prelinguaal doof), onderling gebaren gebruikt hebben. Maar het inzicht dat deze visuele manier van communiceren ook een taal is en gelijkwaardig is aan gesproken taal, is nog niet zo oud: in 1960 beschreef de Amerikaan William Stokoe voor het eerst dat een gebaar uit een vast aantal elementen bestaat: handvorm, plaats en beweging. Later heeft men daar de oriëntatie van handpalm en vingers en het non-manuele deel van het gebaar aan toegevoegd. Deze vijf elementen vormen de bouwstenen van een gebaar. De ontdekking van Stokoe markeert het begin van taalkundig onderzoek naar de Amerikaanse Gebarentaal, hetgeen onderzoekers in veel andere landen heeft geïnspireerd, vooral in Europa. Om de vraag te beantwoorden of er ook in Nederland sprake was van een zelfstandige taal, is in 1981 een eerste onderzoek uitgevoerd naar het communicatiesysteem van prelinguaal volwassen doven in de regio's Amsterdam en Voorburg. De belangrijkste conclusie van het onderzoek was dat er ook in Nederland sprake is van een zelfstandige gebarentaal.*

* De resultaten daarvan zijn beschreven in Schermer 1983, 1990. Sinds de jaren tachtig zijn door verschillende taalkundigen grammaticale aspecten van de ngt beschreven, onder meer: handvormen in ngt: Harder en Schermer (1986); het werkwoordsysteem: Bos (1991, 1994, 1995); tijdmarkering: Schermer en Koolhof (1990); non-manuele signalen in ngt: Coerts (1992); fonetiek en fonologie in ngt: Crasborn (2001) en Van der Kooij (2002); meervoud in ngt: Harder, Koolhof en Schermer (2003); bijzinnen in ngt: Van Gijn (2004); classifiers: Zwitserlood (2003); en modale werkwoorden: Van den Bedem (2007).

Dovenonderwijs en gebarentalen

Hoewel onderzoek naar gebarentalen dus redelijk recent is, zijn gebaren al eeuwenlang gebruikt door mensen die doof geboren zijn. Pas met de oprichting van dovenscholen in de acht- tiende eeuw, kregen dove mensen in Nederland voor het eerst de gelegenheid om regelmatig met elkaar in contact te komen. Het aantal leer- lingen bleef weliswaar in het begin nog klein, maar de mogelijkheid tot communiceren in gebaren met andere dove kinderen was groter dan daarvoor. Het is dan ook logisch dat er in en rondom de dovenscholen taalgemeenschappen zijn ontstaan waar gebaren gebruikt werden. Tussen 1790 en 1911 zijn er in Nederland vijf instituten voor doven opgericht: in Groningen (1790), St.-Michielsgestel (1840), Rotterdam (1853), Voorburg (1888) en Amsterdam (1911). Tot 1915 werden gebaren ook in het onderwijs gebruikt. Tussen 1915 en 1980 zijn gebaren verboden in het Nederlandse dovenonderwijs, maar dove mensen bleven onderling, en uit het zicht van horende leerkrachten, wel met elkaar gebaren. Gebaren werden verboden in het onderwijs naar aanleiding van de Resolutie van Milaan in 1880. Horende leerkrachten besloten daar dat het voor dove kinderen beter was om alleen onderwijs in gesproken taal te krijgen. Deze vorm van onderwijs is bekend geworden onder de naam orale methode. De veronderstel- ling daarbij was dat het maken van gebaren de ontwikkeling van gesproken taal zou belemme- ren. Dit is echter nooit wetenschappelijk aange- toond. Integendeel, uit onderzoek in de jaren zeventig en tachtig bleek dat het gebruik van een gebarentaal, de moedertaal van dove kinde- ren, juist het leren van een gesproken taal bevordert. Het beheersen van een eerste taal is namelijk de basis voor een goede beheersing van een tweede taal. Voor kinderen die doof geboren zijn, is een gebarentaal direct toeganke- lijk, de gesproken taal niet of in veel mindere mate. Het is natuurlijk wel noodzakelijk dat beide talen in voldoende mate worden aangebo- den om een goed niveau van taalvaardigheid te bereiken.

De orale methode heeft desastreuze gevolgen gehad voor de positie van dove mensen en hun taal in de Nederlandse samenleving. In de jaren zeventig bleek dat de resultaten van het orale dovenonderwijs zeer teleurstellend waren en dat de gewenste integratie van dove mensen in de horende samenleving uitbleef. De meeste dove mensen hadden vrijwel geen toegang tot (vervolg)opleidingen omdat zij het Nederlands onvoldoende beheersten, zowel in gesproken als in schriftelijke vorm.

Onderling bleven dove mensen wel gebaren- taal gebruiken, maar het gebruik daarvan werd door de horende samenleving en het dovenon- derwijs als ongewenst beschouwd. De Neder- landse Gebarentaal heeft dan ook een 'onder- gronds' bestaan geleid tussen 1900 en 1980. Dove mensen groeiden op met het idee dat hun eigen taal geen echte taal was en dat gebaren- taal minderwaardig was in vergelijking met gesproken taal.

In de jaren zeventig zocht het dovenonder- wijs een alternatief voor de orale methode en vond dit in de vorm van een nieuwe visie: Tota- le Communicatie (tc). Hierbij zijn alle vormen van communicatie toegestaan. In de praktijk werd tc vooral toegepast in de vorm van Neder- lands met ondersteunende gebaren (nmg). In 1976 bood de Nederlandse Stichting voor het Dove en Slechthorende Kind (nsdsk) voor het eerst in Nederland gebaren aan horende ouders van dove kinderen aan en werden gebarencur- sussen onderdeel van het gezinsbegeleidings- programma. Vanaf 1980 werden gebaren ook weer geleidelijk toegestaan in het onderwijs. Het Koninklijk Instituut voor Doven H.D. Guyot voerde als eerste instituut in Nederland Totale Communicatie in, waarbij gebaren ter ondersteuning van het Nederlands werden gebruikt. Vanaf 1995 is er een tweetalig ngt/Nederlands onderwijsbeleid ingevoerd.

Het ontstaan van regionale variatie in de Nederlandse Gebarentaal

De grote inspirator voor onderwijs in gebaren was de Franse priester Charles Michel de L'Épée. Hij begon in 1764 als eerste in Europa met gebarentaalonderwijs in Parijs en richtte een doveninstituut op (1769). Veel horende en dove docenten kwamen naar Parijs en richtten vervolgens in eigen land dovenscholen op naar Frans model. Zo ook H.D. Guyot, die in 1784 in de leer ging bij De L'Épée en Franse gebaren meenam naar Groningen. De oprichter van het doveninstituut in St.-Michielsgestel, de priester Martinus van Beek, stelde zijn eigen gebaren vast (gebaseerd op het Nederlandse alfabet), die nu nog terug te vinden zijn in de gebaren uit de regio rondom St.-Michielsgestel.

Er was weinig uitwisseling tussen de verschillende doveninstituten in de eerste helft van de twintigste eeuw. Dit gegeven en het feit dat gebaren verboden waren in het onderwijs, heeft geleid tot regionale verschillen, maar ook tot verschillen tussen generaties doven binnen een regio. Dove kinderen leerden niet van hun ouders en leerkrachten gebaren, maar wel van elkaar. Rond één school ontstonden telkens nieuwe gebaren bij elke generatie dove kinderen. Dit had de leeftijdsgebonden variatie tot gevolg. Hoe groot die verschillen zijn, zal in de volgende alinea worden besproken.

De eerste verzameling gebaren: het komva-project (1982-1999)

In 1982 werd door de nsdsk in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam voor het eerst een groot landelijk onderzoeksproject opgezet. Doel was om gebaren te inventariseren die door Nederlandse doven gebruikt werden en een woordenboek te maken. Omdat bekend was dat er verschillen waren in de gebaren tussen dove mensen uit de regio's waar dovenscholen waren, werd besloten om in elk van de regio's gebaren te verzamelen. De vijf regio's waren Groningen, Amsterdam, Rotterdam, Voorburg en Eindhoven. Aan de hand van een woordenlijst van 2000 begrippen werden tussen 1982 en 1983 ongeveer 15.000 gebaren op videoband verzameld. Aan deze verzameling hebben bijna honderd dove mensen in de leeftijd tussen 18 en 75 jaar meegewerkt.

De gebaren werden beschreven in een notatiesysteem dat speciaal hiervoor ontwikkeld was (het komva-notatiesysteem) en vervolgens zijn alle gebaren met elkaar vergeleken. Op deze manier zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de gebaren uit de vijf regio's vastgesteld. Hieronder een voorbeeld van de eerste handgeschreven 'database' van gebaren.

De gebaren voor karnemelk uit de komva-database (1983)

De resultaten van het komva-project toonden de regionale variatie tussen de vijf regio's rondom de doveninstituten aan. Niet alleen was er sprake van variatie tussen de regio's, ook binnen de regio's was variatie in gebaren te zien. De variatie tussen en binnen de regio's bestaat nog steeds. Daarnaast zien we nu nog een ander soort variatie, namelijk jongerentaal: straattaalgebaren die door dove jongeren gebruikt worden die niet regionaal zijn, maar typisch voor een bepaalde leeftijdsgroep. Verschillen zijn er ook te vinden als gevolg van wie er tegen wie gebaart: zo is er in ngt een gebaar boos dat alleen voor en door kinderen gebruikt wordt. Ook het gebaar verliefd kent een volwassen- en een kindervariant.

De grootste variatie in het lexicon van ngt is echter die tussen de regio's. Uit onderzoek bleek dat niet alle regio's evenveel van elkaar verschilden: de grootste verschillen waren die tussen de noordelijke regio (Groningen) en de overige regio's (Amsterdam, Rotterdam, Voorburg en Eindhoven). Hierbij moeten worden opgemerkt dat de regio Eindhoven eigenlijk een aparte regio is als gevolg van het gebarensysteem van Martinus van Beek. Bovendien was er een groot aantal gebaren die landelijk waren: de vorm en betekenis van die gebaren waren in alle regio's hetzelfde. De resultaten van het komva-project hebben geleid tot het eerste landelijke gebarenwoordenboek in 1988: *Handen uit de Mouwen*, een woordenboek met tekeningen gericht op ouders van dove kinderen, met alle regionale varianten. De gebaren die landelijk hetzelfde waren, werden als eerste genoemd en werden voorkeursgebaren genoemd.

Taalplanning ten aanzien van ngt

Met de opzet van het komva-project en de wijze waarop daar met de regionale variatie is omgegaan, is een begin gemaakt met taalplanning ten aanzien van ngt.

Taalplanning houdt in dat er actief ingegrepen wordt in het natuurlijke proces van de ontwikkeling van een taal. Bij taalplanning kunnen twee typen onderscheiden worden: men kan zich bezighouden met de interne structuur van een taal (corpusplanning) of men kan zich bezighouden met de status van een taal (statusplanning). Activiteiten die onderscheiden worden binnen corpusplanning, zijn zaken als het ontwikkelen van een geschreven vorm voor een taal, het hervormen van de spelling, het inventariseren van het lexicon en het schrijven van grammaticaboeken.

Een centrale rol in corpusplanning speelt de standaardisatie van een taal: het vaststellen van de linguïstische norm van een taal. Talen kunnen

variëren van niet-gestandaardiseerd (dit geldt voor de meeste talen waar geen schriftvorm voor is, inclusief gebarentalen) tot moderne standaardtalen, zoals het Nederlands, Engels en Spaans, die gebruikt worden in alle communicatieve situaties.

Standaardisatie is over het algemeen binnen een dovensamenleving een zeer controversieel onderwerp, met name ook omdat het begrip standaardisatie wordt geassocieerd met goede en foute gebaren. Zeker gezien het feit dat gebarentalen een eeuw lang onderdrukt zijn, is het te begrijpen dat dovensamenlevingen niet graag een inbreuk zien op hun eigen taal.

Een belangrijke rol in de uniformering en standaardisatie van een taal is de beschikbaarheid van materiaal, zoals woordenboeken, en de mate waarin dit materiaal verspreid wordt. Elke vorm van vastlegging en beschrijving van een gebaar is in zekere zin een vorm van standaardisatie. In Nederland was het uitgangspunt bij het maken van de eerste gebarenwoordenboeken om de regionale variaties in gebaren op te nemen. Door vervolgens de gebaren die landelijk hetzelfde waren, als voorkeursgebaren op te nemen in de woordenboeken, is er een proces van natuurlijke standaardisatie in gang gezet in de jaren tachtig en negentig. Dit proces van natuurlijke standaardisatie was voor sommige groeperingen niet bevredigend. Vooral binnen het dovenonderwijs en de gezinsbegeleiding van ouders van dove kinderen was er behoefte aan een sterkere vorm van standaardisatie: geen voorkeursgebaren met varianten daarnaast, maar standaardgebaren. Het standpunt van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in de jaren negentig was dat de wettelijke erkenning van de Nederlandse Gebarentaal alleen mogelijk zou zijn als er een standaardbasislexicon was. Dit was een tweede argument in de discussie van voorstanders van standaardisatie. Een derde – meer economisch – argument voor standaardisatie was dat een standaard de productie van educatieve materialen mogelijk maakt die landelijk gebruikt kunnen worden binnen het tweetalig (Nederlands/ngt) onderwijs aan dove kinderen en cursussen ngt aan horende volwassenen, en dat niet langer materialen in verschillende varianten geproduceerd zouden hoeven worden.

Het beleid ten aanzien van ngt is er tussen 1981 en 1999 dus op gericht geweest zo veel mogelijk van de variatie in het lexicon van ngt in kaart te brengen en in woordenboeken en cursusmaterialen weer te geven. In 1998 kwam er een wijziging in dit beleid. Dit zal in de volgende alinea worden toegelicht.

Standaardisatie van de Nederlandse Gebarentaal: het stabol-project (1999-2002)

Op 26 juni 1998 is een convenant gesloten ten behoeve van de standaardisatie van de Nederlandse Gebarentaal en de invoering van tweetalig onderwijs. Betrokken partijen waren de belangenvereniging Dovenschap, de Federatie van Ouders van Dove Kinderen (fodok), alle instituten en scholen voor doven in Nederland, en de staatssecretaris van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De activiteiten die in het convenant zijn afgesproken, zijn uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van een stuurgroep, de stuurgroep ngt-2 (ngt als tweede taal). In 1999 kreeg het Nederlands Gebarentaalcentrum de opdracht om het Project Standaardisatie van basis- en onderwijslexicon uit te voeren. Het Nederlands Gebarentaalcentrum riep een landelijke werkgroep in het leven. Deze werkgroep werd stabol-werkgroep genoemd (stabol staat voor Standaardisatie Basis en Onderwijs Lexicon). De werkgroep van het stabol-project bestond uit zeer ngt-vaardige dove mensen uit verschillende regio's, taalkundigen en tweetalige (ngt/Nederlands) horenden. De

werkgroep ontwikkelde de richtlijnen voor het vaststellen van gebaren tot standaard en stelde ook richtlijnen op voor het ontwikkelen van nieuwe gebaren.

Uitgangspunt bij de standaardisatie van gebaren in het lexicon was dat niet één regionale variant de standaardvariant voor alle gebaren zou worden. De werkgroep had er bijvoorbeeld voor kunnen kiezen om de westelijke of noordelijke variant tot standaard te maken. Een belangrijke reden om dat niet te doen, was dat er geen (taalkundige) argumenten te vinden zijn waarop de keuze voor een regio gebaseerd zou kunnen worden, zodanig dat de uitkomst ook geaccepteerd zou worden door de taalgebruikers.

Het was van zeer groot belang dat dit project door de hele dovensamenleving gedragen werd. Daarom werden zo veel mogelijk doven mensen in het hele land bij dit project betrokken door te kiezen voor een trapsgewijze werkwijze: de landelijke werkgroep van het stabolproject stelde de richtlijnen in concept vast en deed voorstellen voor de te kiezen standaardgebaren. Vervolgens werden de voorstellen besproken met een representatieve groep doven mensen uit verschillende regio's, die vervolgens zorgden voor de inbreng van andere doven mensen uit hun regio. Er is gekozen voor standaardisatie van een beperkt aantal gebaren: in totaal gaat het om ongeveer 5000 gebaren, waarvan er 2500 het basislexicon vormen en 2500 het onderwijslexicon. De standaardgebaren zijn geleidelijk ingevoerd in het dovenonderwijs en de gezinsbegeleiding sinds 2002 via de landelijke cursussen ngt, de scholen, de getolkte journaals en het onlinewoordenboek van het Nederlands Gebarenteam. Het invoeren van een standaard houdt niet in dat er geen sprake meer zou (kunnen) zijn van variatie. Voor het Nederlands is weliswaar een standaard beschreven en vastgelegd in woordenboeken als het Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal, maar iedere taalgebruiker kent de enorme rijkdom aan variatie in het gesproken Nederlands. Dit geldt ook voor de Nederlandse Gebarentaal: er is een standaardlexicon beschreven waarmee het mogelijk is om landelijk materialen te maken voor tweetalig onderwijs en normen voor taalvaardigheid te ontwikkelen, maar daarnaast is er ruimte voor alle vormen van variatie die kenmerkend is voor elke levende taal.

De wijze van standaardisatie van een deel van het lexicon van de Nederlandse Gebarentaal heeft feitelijk niet geleid tot een grote mate van taalverarming zoals soms wel gedacht wordt. Uit de samenstelling van het standaardlexicon zal dat duidelijk worden.

Opbouw van het standaardlexicon

Het standaardlexicon bestaat uit een basislexicon van 2500 gebaren en een onderwijslexicon van 2500 gebaren. Het basislexicon is als volgt opgebouwd:

- zestig procent van de gebaren zijn landelijke gebaren die al in eerdere woordenboeken als voorkeursgebaar waren opgenomen;
- vijftig procent van de gebaren bestaat uit gebaren waarbij de regionale variatie niet is verdwenen, maar in een andere vorm is opgenomen in het standaardlexicon. Regionale variatie is opgenomen in de vorm van synoniemen. Voorbeelden hiervan zijn de gebaren voor ouders, school en vreemd. Regionale variatie is ook opgenomen in de vorm van semantische variatie. Daarmee bedoelen we dat de betekenis van het gebaar verfijnd is. Voorbeelden hiervan zijn de gebaren paard en paardrijden. Oorspronkelijk werd het Amsterdamse gebaar paard gebruikt in de betekenis van 'paard', maar ook in de betekenis van 'paardrijden'. Het Groningse gebaar paard werd echter alleen in de betekenis van 'paard' gebruikt. Als standaardgebaar werd ervoor gekozen om het Amsterdamse gebaar alleen als paardrijden te standaardiseren en het Groningse gebaar paard als standaard vast te stellen. Soortgelijke voorbeelden zijn de gebaren bakken en bakker, donker en donker kleur, kapstok en ophangen en de verschillende gebaren zenuwachtig;
- bij vijftien procent van de gebaren uit het basislexicon is een keuze gemaakt voor een regionale variant aan de hand van criteria. Hieronder valt ook een aantal nieuwe gebaren voor dagen van de week en de maanden, bijvoorbeeld woensdag, februari en maart.

Een tweede onderdeel van het standaardlexicon is het onderwijslexicon (2500 gebaren). Dit bestaat voor het grootste gedeelte uit landelijke gebaren en nieuwe gebaren voor begrippen waar nog geen gebaar voor was. Omdat ngt in heel veel domeinen van de Nederlandse samenleving niet gebruikt werd, zijn er hiaten in het lexicon ontstaan. Naarmate het lexicon specifiek is, zien we dan ook dat er veel minder (regionale) variatie is of dat er geen gebaren voor aanwezig zijn.

We kunnen vaststellen dat er voor een beperkt aantal gebaren een keuze is gemaakt voor een bepaalde regionale variant ten koste van een andere variant. In de meeste gevallen was het standaardgebaar al een landelijk gebaar of is een regionale variant in de vorm van synoniemen of semantische variatie opgenomen. Standardisatie van het ngt-lexicon heeft geleid tot 'versnelde' taalverandering. Gebaren die alleen in bepaalde regio's of door bepaalde generaties dove mensen gebruikt werden, worden nu als standaardgebaar in het hele land gebruikt naast de varianten die ook gebruikt worden. Daarbij is in het standardisatieproces een groot aantal nieuwe gebaren toegevoegd aan het lexicon. Jonge dove kinderen die opgroeien met de standaardgebaren, hebben een veel uitgebreider en gevarieerder lexicon tot hun beschikking dan de generaties daarvoor.

Het ontwikkelen van nieuwe gebaren

Nieuwe gebaren ontstaan daar waar er behoefte aan is. Het lexicon van veel gebarentalen is echter meestal niet zo uitgebreid als dat van de omringende gesproken talen. Een oorzaak is vaak te vinden in het feit dat die gebarentalen niet in alle communicatiesituaties gebruikt werden of mochten worden. Zo werden de meeste Europese gebarentalen tot midden jaren negentig van de vorige eeuw niet op scholen onderwezen. Sinds de emancipatie van dove mensen, de erkenning van gebarentalen als talen en de invoering van tweetalig dovenonderwijs in een groot aantal landen is de behoefte aan gebaren voor bijvoorbeeld schoolvakken en gebaren in werksituaties toegenomen. Daardoor ontstaan er nu in snel tempo nieuwe gebaren voor allerlei begrippen. In sommige landen wordt er actief gewerkt aan het 'maken' van nieuwe gebaren.

In Nederland wordt actief gewerkt aan het in kaart brengen en uitbreiden van het ngt-lexicon door het Nederlands Gebarencentrum, dat hiertoe de opdracht heeft gekregen van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Het Nederlands Gebarencentrum werkt samen met een groot aantal dove mensen uit verschillende regio's in Nederland en is systematisch bezig om gebaren in een landelijke database op te nemen. Nieuwe gebaren worden alleen door dove ngt-gebruikers aangedragen. In ngt zijn op deze manier in korte tijd veel nieuwe gebaren ontstaan voor schooltaalbegrippen, zoals aardrijkskunde, natuurkunde en economie. Daarnaast zijn er nieuwe gebaren ontwikkeld voor begrippen in de gezondheidszorg, zoals bacterie, jicht en coeliakie. Soms worden gebaren ook geleend uit andere gebarentalen. Voorbeelden hiervan zijn mosterd uit de Franse Gebarentaal (lsf), shit uit de Britse Gebarentaal (bsl) en computer uit de Amerikaanse Gebarentaal (asl). Ook internationale (topografische) naamgebaren als griekenland en australië komen uit de gebarentalen van de desbetreffende landen.

Als het gaat om specialistische termen worden gebaren vaak in samenwerking met inhoudelijk deskundigen vastgesteld. Zo is in samenwerking met medewerkers van het Rijksmuseum en Foam een museumlexicon vastgesteld waarbij nieuwe gebaren ontwikkeld zijn, zoals aquarel en expressionisme. Hetzelfde gebeurde met het Instituut Gerechtstolken en Vertalers voor wat betreft het lexicon politie en justitie. Hierbij zijn nieuwe gebaren als reclasering en kroongetuige ontwikkeld. Soms veranderen bestaande gebaren omdat dove mensen ze niet langer willen gebruiken. Zo waren de in ngt bestaande gebaren voor sommige dagen van de week en maanden van het jaar gebaseerd op vingerspelling. Omdat men liever gebaren wilde die meer eigen zijn aan ngt, zijn er nieuwe gebaren bedacht door dove mensen binnen het stabol-project. Soms worden gebaren aangepast omdat ze als discriminerend ervaren worden. Het gebaar voor Jood(s) bijvoorbeeld dat verwijst naar een gebogen neus, wordt niet meer gebruikt in ngt.

Anno 2009 zijn er bijna 15.000 ngt-gebaren vastgelegd in de database van het Nederlands Gebarencentrum. Deze database vormt de basis voor leermiddelen en gebarenwoordenboeken in Nederland, zoals het Van Dale Basiswoordenboek ngt.

Status en erkenning van gebarentalen

De status van een gebarentaal hangt nauw samen met de status van dove mensen binnen een samenleving, de historische achtergrond en de rol die een gebarentaal speelt in het dovenonderwijs. Daar waar in het dovenonderwijs de gebarentaal als instructietaal verboden is, heeft de taal een duidelijke minderheidspositie die nauw samenhangt met de minderheidspositie van haar gebruikers. Er zijn echter ook gemeenschappen waar de horenden toch ook de gebarentaal van de dove minderheidsgroep gebruiken. Het meest beschreven voorbeeld daarvan is het eiland Martha's Vineyard, maar er zijn ook minder bekende voorbeelden, zoals een dorp in Yucatan in Mexico, het dorp Desa Kolok in het noorden van Bali en het dorp Adamorobe in Ghana.

De status van gebarentalen is sinds de jaren zes tig enorm veranderd. De emancipatie van dove mensen heeft mede plaatsgevonden dankzij het feit dat taalkundig onderzoek heeft aangetoond dat gebarentalen natuurlijke talen zijn en dat er sprake is van een eigen cultuur onder dove gebarentaalgebruikers. Werden gebarentalen tot het midden van de twintigste eeuw meestal als ongelijkwaardig aan gesproken talen beschouwd, in de eenentwintigste eeuw twijfelt men niet meer aan het feit dat gebarentalen echte natuurlijke talen zijn. De status van gebarentalen ten opzichte van de gesproken lands- taal is in de meeste Europese landen te vergelijken met die van een minderheidstaal.

Erkenning van gebarentalen in en buiten Europa

In 1953 stelde de unesco al het belang van de moedertaal als instructietaal vast. In 1981 was Zweden het eerste land ter wereld waar de overheid de (Zweedse) Gebarentaal (ssl) verplicht stelde in het dovenonderwijs. In de meeste Europese landen, waaronder Noorwegen, Zweden, Finland, IJsland, Portugal, Spanje, Frankrijk, Duitsland (in sommige deelstaten), Denemarken, Engeland, Oostenrijk, België (Vlaanderen), Zwitserland, Roemenië, Polen, Letland, Rusland, Litouwen, Cyprus en Griekenland zijn de gebarentalen erkend als officiële taal. In Nederland is ngt weliswaar maatschappelijk en politiek als taal erkend, maar is het als een van de weinige gebarentalen niet wettelijk erkend. Buiten de Europese Unie hebben landen als Uruguay, Brazilië, Oeganda, Thailand, Vietnam, Mexico, China, de Verenigde Staten en Canada de gebarentaal in hun land als officiële taal wettelijk erkend.

Binnen de Europese Unie is geen wettelijke basis voor een beleid ten aanzien van minderheidstalen. Dat wil zeggen, de eu heeft niet het recht lidstaten te dwingen tot activiteiten met politieke of wettelijke gevolgen. Toch houdt de eu zich wel bezig met minderheidstalen. In 1988 zijn gebarentalen erkend als talen en sinds 2003 zijn gebarentalen binnen de Europese Unie ook erkend als minderheidstalen.

Het belang van een dovengemeenschap

Er zijn dove mensen in allerlei gemeenschappen, maar niet alle dove mensen organiseren zichzelf op een gelijke wijze. Sommige dovengemeenschappen zijn goed georganiseerd en hebben een gemeenschappelijke gebarentaal en cultuur. De Amerikaanse en Scandinavische dovengemeenschappen zijn daar voorbeelden van. Er zijn ook plaatsen in bijvoorbeeld Brazilië en Mexico waar dove mensen genegeerd worden door de horende samenleving, maar waar de dove mensen ook zelf geen echte gemeenschap vormen omdat ze te geïsoleerd van elkaar wonen. Het onderwijs speelt een belangrijke rol in de vorming van een gemeenschap en de ontwikkeling van een gemeenschappelijke gebarentaal en cultuur. Paradoxaal genoeg heeft het orale dovenonderwijs in internaten in Europa bijgedragen aan het ontstaan en in stand houden van gebarentalen. De internaten vormden een plek bij uitstek waar dove kinderen elkaar ontmoetten en waar ze van elkaar de taal leerden die voor hen het meest toegankelijk was. Daar waar de dovengemeenschap zich heeft kunnen ontwikkelen tot een taalgemeenschap, kunnen we spreken van een dovengemeenschap als minderheidstaalgroep.

De Nederlandse Gebarentaal zal zich ook alleen kunnen blijven ontwikkelen als er een dovengemeenschap is waar deze taal gebruikt wordt. De dovengemeenschap in Nederland bestaat uit ongeveer 30.000 mensen. Een heel klein percentage daarvan heeft dove ouders. De dove families vormen de kern van de dovengemeenschap en zijn essentieel voor de overleving van ngt als taal. Als gevolg van cochleaire implantaten (ci) is het tweetalig ngt/Nederlands onderwijs onder grote druk komen te staan. De meeste (horende) ouders van dove kinderen met een ci willen oraal onderwijs en geen onderwijs in ngt meer. Het is daarom van groot belang dat er ook in Nederland een wettelijke erkenning komt van ngt zodat dove mensen altijd zelf een keuze kunnen maken en niet (weer) afhankelijk worden van de horende meerderheid.